

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я

Кафедра педагогіки та соціальної роботи

“До захисту допущено”

Зав. кафедри _____ (підпис)

“ ____ ” _____ 2023 р.

Відішук Лукія Всеволодівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ, ПОСТТРАЖДАЛИХ
ВІД ВОЄННИХ ДІЙ**

Галузь знань 231 “Соціальна робота”

Спеціальність 23 “Соціальна робота”

Науковий керівник:

Криницька Ірина, кандидат соціологічних наук

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Львів 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В ЧАСІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ	6
1.1. Інтерпретація поняття діти постраждалих від воєнних дій.....	6
1.2. Основні проблеми захисту дітей постраждалих від воєнних дій в часі повномасштабного вторгнення в Україні.....	9
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕС НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	15
2.1. Зміст соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій, установи надання послуг в Україні.....	15
2.2. Програми соціально-психологічної підтримки дітей в Україні.....	18
Висновки до розділу 2.....	22
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ	24
3.1. Методологія дослідження.....	24
3.2. Опис та аналіз результатів дослідження.....	25
3.2. Рекомендації щодо ефективності програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій та створення нової програми.....	30

Висновки	до	розділу
3.....		32

ВИСНОВКИ	34
-----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
---	-----------

ДОДАТКИ.....	40
---------------------	-----------

ВСТУП

Кожна українська дитина постраждала від вторгнення російської федерації після 24 лютого. Хтось втратив своїх батьків та близьких, хтось отримав поранення та чимало дітей загинули на своїй рідній землі та в рідному домі.

Сьогодні багато хто задумується над тим, як наслідки війни вплинуть саме на дитяче населення. За статистикою Міністерства реінтеграції разом з Національним інформаційним бюро за дорученням Офісу Президента України, станом на 29 травня 2023 року, загинули – 483 дитини, поранені – 985, зниклі – 394, знайдені – 12936, депортовані – 19484, повернені – 371. Як зазначають, точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та часткову окупацію територій (Діти війни, n.d). В той же час, всі діти України через вплив різних травм можуть вважатися такими, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Важливим завданням роботи фахівців постає мінімізація наслідків травм. Саме тому Одним з актуальних напрямів допомоги постраждалим дітям є розвиток соціально-психологічної підтримки, яка має бути доступною і ефективною. Становище дітей, зокрема постраждалих від воєнних дій, вивчали І.Артеменко, О.Андрухів І.Кипич, І. Попович та інші. Соціально-психологічна підтримка, її зміст та організація висвітлені в матеріалах Я.П. Дубініної, Н.В. Лунченко. Водночас, подані джерела не містять інформації про соціально-психологічну підтримку дітей, постраждалих від воєнних дій в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення після 24 лютого, що може мати свою специфіку. Саме тому була обрана тема бакалаврської роботи “Соціально-психологічна підтримка дітей, постраждалих від воєнних дій”.

Отже, **об’єктом** даного дослідження є соціальна робота з дітьми.

Предметом є зміст соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій внаслідок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року.

Метою є теоретично проаналізувати і емпірично дослідити зміст соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій внаслідок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого.

Відповідно до методології окреслено наступні **завдання**:

1. Інтерпретувати поняття діти постраждали від воєнних дій та проаналізувати основні проблеми захисту дітей постраждалих від воєнних дій в часі повномасштабного вторгнення в Україні.
2. Виокремити зміст соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій, та установи надання послуги в Україні.
3. Охарактеризувати програми соціально-психологічної підтримки дітей в Україні.
4. Дослідити програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, надати рекомендації щодо ефективності програм соціально-психологічної підтримки та створити нову програму.

Методи дослідження: теоретичні методи - аналіз та синтез, збір та аналіз інформації, узагальнення теоретичної соціально-психологічної літератури, аналіз програм соціально-психологічної підтримки дітей.

емпіричні методи - експертне опитування.

Структура роботи:

Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу та загальні висновки, список використаних джерел, який складається з 25 позицій, додатків. Обсяг роботи становить 46 сторінок, з яких 33 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

СТАНОВИЩЕ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В ЧАСІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

1.1. Інтерпретація поняття діти постраждали від воєнних дій

Діти є найбільш вразливою категорією населення. Як зазначено у Конвенції ООН про права дитини “Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше” (Конвенція ООН про права дитини, 1991).

Період дитинства дуже важливий для розвитку: фізичного, ментального, інтелектуального та соціального, адже саме у цей період діти формуються як особистості під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Важливо забезпечити їм комфортні умови для нормального та здорового розвитку, сприяти формуванню корисних соціальних навичок, цінностей та позитивному ставленню до навколишнього світу.

Е. Екріксон визначив поняття дитинства як певний період життя, у якому особистість розвивається шляхом взаємодії з навколишнім середовищем. Також, він зробив значний акцент на тому, що дитинство це ключовий етап формування самоідентичності та встановлення базових соціальних навичок. Е. Екріксон виокремив такі вікові періоди дитинства: немовля – від народження до 1 року; раннє дитинство – від 1 до 3 років; дошкільний вік – від 3 до 6 років; юність - від 12 до 20 років (Н. І. Козлов, n.d.). Натомість Л. Виготський основними періодами дитинства визначив три етапи психологічного розвитку. Раннє дитинство - охоплює період від народження до 6 років; другий період - приблизно від 6 до 10 років; третій період - від 10 до 18 років (Виготський, n. d.).

Соціально-психологічний розвиток дитинства характеризується формуванням соціальних та психологічних навичок, які утворюються від взаємодії дитини з оточуючим середовищем. Діти вчаться взаємодіяти з іншими людьми, вчаться комунікувати та висловлювати свої бажання та думки, формують емоційну стійкість та вчаться контролювати свої емоції. У період дитинства формуються

моральні та етичні цінності, які допомагають вибудовувати раціональне та об'єктивне мислення про навколишній світ.

Також, в контексті визначення поняття “діти постраждали від воєнних дій” слід з'ясувати визначення поняття воєнні дії. “Воєнні дії — це організоване застосування військ, сил і засобів для воєнних операцій на суші, на морі, в повітрі, в космосі, – в стратегічному і оперативному масштабах” (Освіта нова, 2022). Воєнні дії можуть мати серйозні наслідки для населення, інфраструктури території, на якій вони відбуваються, і призводять до великої кількості жертв та руйнувань. Також воєнні дії можуть призвести до евакуації населення та вимушеного переселення, що створює соціальну та економічну незахищеність та невизначеність майбутнього.

Отже, діти, які постраждали від воєнних дій - це діти, які зазнали будь-яких наслідків збройного конфлікту, таких як фізичні або психологічні травми, втрата батьків або рідних, друзів, втрата домівки, можливість здобувати освіту, а також доступу до базових потреб людини - здоров'я, їжі та безпеки.

У Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III можна знайти більш чітке визначення поняття діти постраждали від воєнних дій: “дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні” (ЗУ № 2402-III, 2001).

Такі діти є однією з найвразливіших категорій населення в умовах збройного конфлікту, оскільки вони не можуть захистити себе, забезпечити всім необхідним для життя та не мають контролю над ситуацією. Якщо їхні потреби в базових речах - їжі, воді, прихистку, медичній допомозі та освіті не задовольнити, то вони можуть проживати не найкраще життя або взагалі не вижити. Такі діти можуть мати більшу схильність до крадіжок та різних злочинів, оскільки не мають можливості забезпечити себе.

Окрім того, діти, які постраждали від війни, можуть бути змушені покинути свої домівки та переселитися в інші області або країни, що може викликати додаткові труднощі та стрес. Як зазначає Чекстере у своїй роботі “Вплив сімейних факторів на прояв симптомів ПТСР у дітей під час військових дій”: “Вплив війни на дітей величезний і всепроникний, з численними наслідками, включаючи негайну реакцію на стрес, підвищений ризик певних психічних розладів, дистрес від вимушеного розлучення з батьками та страх за особисту та сімейну безпеку” (Чекстере, 2022, с. 65). Також, діти, які постраждали від війни, можуть стикатися з проблемами психологічного та фізичного здоров'я, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, відставання у розвитку, проблеми з спілкуванням з однолітками та багато інших проблем. За даними голови Правління ГО “Українська академія дитячої інвалідності” Володимира Мартинюка: “З початку збройного конфлікту в Україні розпочалося масове переселення дітей з місць їх постійного проживання. Орієнтовно кількість таких дітей досягає 4-5 мільйони, тому передбачається, що у переважної більшості з них будуть сформовані клінічні ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР)” (EnableMe, n.d.).

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268 "Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів", статус дитини надається на підставі звернення одного з батьків, родичів або законного представника дитини до органу соціального захисту населення за місцем проживання дитини. Згідно з цим Порядком, дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій або збройних конфліктів, може отримати статус дитини, яка постраждала від війни. Цей статус дає право на соціальний захист та підтримку від держави, включаючи безкоштовну медичну допомогу та освіту, житло, забезпечення засобами існування та інші види підтримки (ПКМУ № 268, 2017).

Враховуючи перелічені проблеми вище, захист та допомога дітям, які постраждали від війни, є надзвичайно важливим завданням нашої країни. Необхідно забезпечити дітям доступ до основних потреб, таких як їжа, вода,

медична допомога та освіта, а також забезпечити їхнє психологічне благополуччя та соціальну адаптацію, в чому власне і полягає робота фахівців із соціальної роботи.

1.2 Основні проблеми захисту дітей постраждалих від воєнних дій в час повномасштабного вторгнення в Україні

Як зазначено у звіті ООН (1996) “Вплив збройного конфлікту на дітей”: “Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім’єю і громадою, право на здоров’я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист” (Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база). З аналізу цієї інформації, можна зробити висновок, що збройний конфлікт має руйнівний вплив на дітей, піддаючи їх фізичному та психічному здоров’ю ризику.

Діти, які ростуть в умовах воєнного часу, мають бути захищені відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, оскільки вони вважаються частиною цивільного населення, однак через свою вразливу природу та особливі потреби розвитку, потребують особливого захисту. Частина гарантій, передбачених міжнародними правовими актами, є частиною звичаєвого права. Основні міжнародно-правові акти, що лежать в основі захисту дітей у ситуаціях збройних конфліктів:

- Конвенція ООН про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);

- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками (War Childhood Museum, n.d.).

Ці міжнародно-правові акти безпосередньо впливають на українське законодавство щодо захисту дітей у ситуаціях збройних конфліктів. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини та Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Власне, ратифікація цих документів означає, що Україна зобов'язана поважати їх умови та імплементувати їх у своє національне законодавство.

Міжнародні договори, протоколи, угоди щодо захисту прав дитини у збройному конфлікті продовжують розвиватись і вдосконалюватись, проте ефективне впровадження стандартів, встановлених цими правилами, залишається серйозною проблемою в Україні. Закон України «Про охорону дитинства» сьогодні є основним нормативно-правовим документом України, що регулює питання, які пов'язані з дітьми в умовах збройного конфлікту. До початку повномасштабної збройної агресії, 24 лютого 2022 року, українське законодавство вже містило положення про поняття дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту (War Childhood Museum, n.d.).

Відповідно до статті 30-1 Закону України “Про охорону дитинства”, держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у районах воєнних дій чи збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів, піклування про них та возз'єднання їх із сім'ями, у тому числі розшуку дітей, незаконно вивезених за межі країни, звільнення їх з полону та повернення в Україну дітей. У випадку, якщо вік особи не є визначеним і існують обґрунтовані підстави для припущення, що ця особа є неповнолітньою, їй надається захист, передбачений цією статтею, до визначення її фактичного віку (БФ “Право на захист”, 2022).

Закон України “Про охорону дитинства” передбачає можливість отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Серед різних підстав для отримання такого статусу - поранення, контузії та інші

ушкодження здоров'я. Захист дітей включає такі заходи, як піклування про дітей, розшук, возз'єднання з родичами, розшук, особливо дітей, незаконно викрадених за кордон, звільнення з полону та повернення в Україну (ЗУ № 2402-III, 20021).

Незважаючи на існування багатьох міжнародних правових стандартів, які застосовуються в ситуаціях збройних конфліктів, права мільйонів дітей у всьому світі все ще порушуються. Уповноважена президента України з прав дитини Дар'я Герасимчук заявила, що за даними на лютий 2023 року російські війська вбили 461 дитину та поранили 927 немовлят. Вдалось достовірно ідентифікувати 16 221 дитину, незаконно депортованих з території України окупаційними військами. Сотні тисяч українських дітей були фактично переселенцями (Офіс Президента України, 2023). Держави зобов'язані покласти край цій практиці та захистити права дітей. Тому національне законодавство важливою мірою стає складовою частиною правової системи, призначеної для захисту дітей у зонах конфлікту. Національні закони мають сприяти реалізації міжнародних норм і забезпечувати захист прав дітей у військових конфліктах.

Серед основних проблем захисту дітей в умовах воєнних дітей є проблеми із усиновленням. Як зазначала радниця Президента України з питань прав дитини та реабілітації дітей Дарія Герасимчук, на початку війни в Україні, були труднощі із усиновленням дітей. Ця процедура недоступна як для українців, так і для іноземців, адже у сучасних реаліях складно дотримуватися процедури усиновлення, передбаченої законом (Юридична Газета online, n.d.).

Загалом в Україні понад 68 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. За інформацією Національної соціальної сервісної служби, станом на 1 вересня була 3781 дитина, яка залишилася без батьківського піклування, із яких 685 дітей набули такого статусу внаслідок саме обставин воєнного стану (Made for minds, 2022).

За словами директорки "СОС Дитячі містечка Україна" Дар'ї Касьянової, раніше найбільше усиновлювали дітей із східних та південних областей України,

які зараз стикаються з найсильнішими російськими атаками та евакуйовані майже всі дитячі будинки з цих регіонів. Як зазначає Касьянова, система захисту та підтримки дітей сиріт під час війни в Україні була паралізована, що призвело до численних проблем: документація була знищена, реєстри закриті, соціальні служби не працюють належним чином, а потенційні всиновлювачі втратили своє майно або були вимушені покинути країну. Все це призвело до того, що діти, з якими встановлено контакт, залишилися без належної підтримки та вони не були евакуйовані разом зі своїми родинами (Made for minds, 2022).

Ще однією важливою проблемою в умовах військового конфлікту є відсутність належних місць для евакуації дітей. Ця проблема виникає через місцями знищену інфраструктуру та ресурси для забезпечення безпечного тимчасового притулку та захисту дітей, які потребують негайного переселення із зон збройного конфлікту, у зв'язку із постійним знищенням ворогом наших територій. Відсутність відповідних притулків ускладнює завдання соціального захисту дітей та належного догляду за цими вразливими групами населення. Підтвердженням може слугувати інформація від заступниці міністерки соціальної політики Уляни Токаревої:

Коли переміщують заклад з 100, 200, 300 дітьми, доволі складно знайти належні умови в іншому регіоні України. Якщо йдеться про переміщення таких великих груп за кордон, то маємо розуміти, що більшість країн Європи вже давно пройшли цей етап. Там активно розвинені сімейні форми виховання для дітей, які залишилися без батьківського піклування. Заклади для сиріт розраховані на дуже маленьку кількість дітей - не більше 20. (Made for minds, 2022).

Також, в умовах війни, багато дітей зазнають труднощів щодо отримання якісної освіти, оскільки в сучасних умовах важко забезпечити стабільне навчання на гідному рівні. Важливо зауважити, що з проблема доступу до освіти зустрічаються усі діти, які перебувають на території України, через масові

обстріли, внаслідок яких у багатьох регіонах України відсутнє електропостачання. Проте великою мірою зустрічаються з цією проблемою саме внутрішньо переміщені особи. Внаслідок вимушеного переїзду в межах України, діти часто переривають процес навчання та складно адаптуються до нового середовища. На фоні такого стресу, інтеграція в новий навчальний заклад та налагодження стосунків із вчителями і однолітками відбувається набагато довше, що власне негативно впливає на їхній психологічний стан.

Розробка та впровадження ефективного національного законодавства є важливим кроком у забезпеченні захисту дітей, оскільки воно надає правову основу для покладення відповідальності на тих, хто порушує права дітей, та встановлює механізми компенсації та реабілітації постраждалих дітей. Крім того, національне законодавство має сприяти превентивним заходам, включаючи освіту про права дітей, розвиток соціальних програм та заходів підтримки для дітей у зонах конфлікту (War Childhood Museum, n.d.).

Отже, благополуччя та захист дітей в часі війни набувають важливості порядку денного міжнародної спільноти. За останні кілька десятиріч розробили низку норм та стандартів, які створюють нормативно-правову базу для захисту дітей в умовах воєнного конфлікту. Проте, на жаль, сьогодні українське законодавство не містить єдиного підходу щодо захисту постраждалих дітей. Крім того, більшість існуючих гарантій не мають практичного застосування через відсутність процедур реалізації або невідповідність сучасним реаліям. На практиці лише діти з інвалідністю можуть користуватися соціальними, медичними та реабілітаційними правами. Водночас процедура отримання інвалідності є тривалою, а часом і неможливою через бойові дії (БФ “Право на захист”, 2022).

Висновок до розділу 1:

У першому розділі було проаналізовано становище дітей в Україні в часі повномасштабного вторгнення росії. Вдалось інтерпретувати поняття діти, які постраждали від війни та розглянути основні проблеми захисту таких дітей. Діти,

які постраждали від війни - це діти, які зазнали психологічних та фізичних травм, втратили рідних, втратили житло, звичне життя та друзів. Така категорія дітей є однією з уразливих груп населення в умовах збройного конфлікту, оскільки вони не в силах захистити себе та забезпечити базові потреби.

Недостатній доступ до базових потреб може спричинити те, що діти опиняються на вулиці, будуть вчиняти злочини або ж взагалі можуть не вижити в таких умовах. На жаль, сьогодні в Україні ефективного впровадження угод, договорів та протоколів щодо захисту дітей не забезпечується на гідному рівні. Звісно, вже сьогодні є механізми захисту дітей, які все ж потрібно удосконалювати, проте є проблеми захисту дітей, які важко забезпечити у рамках постійних боїв та окупації декількох регіонів.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Зміст соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій, установи надання послуг в Україні

Соціально-психологічна підтримка дітей, постраждалих від воєнних дій в Україні, є надзвичайно важливим аспектом їхнього здоров'я та благополуччя. Наслідки воєнних дій можуть бути вкрай важкими для дітей, включаючи травми, втрату близьких людей, віддаленість від дому та зниження якості життя.

Насамперед, варто зрозуміти, що таке соціально-психологічна підтримка як поняття. Соціально-психологічна підтримка складається з двох компонентів - соціальної підтримки та психологічної. Психологічна підтримка полягає у подоланні чи мінімізації різного роду труднощів в особистісних чи в міжособистісних стосунках, які перешкоджають нормальному та комфортному життю. Соціальна підтримка включає в себе багато аспектів: емоційну підтримку, інформаційну, матеріальну, допомогу у отриманні медичних послуг та соціальний захист незахищених категорій населення. Взаємодія соціальної та психологічної підтримки може забезпечити благополуччя та повернення до комфортного життя людини. У своїй роботі “Соціально-педагогічна підтримка особистості як наукова проблема” В.І. Хоронжук покликається на дослідників різних галузей, які трактували поняття соціальна підтримка. За Т. Семигіною, соціальна підтримка - це “забезпечення умов, достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчують труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності” (Хоронжук, 2012, с. 298).

Грунтовне визначення поняття соціально-психологічна допомога можна знайти у роботі Я.П. Дубініної. У загальному контексті дослідниця заявляє, що психосоціальна робота розуміється як напрямок соціальної роботи, основною метою якого є надання первинної психологічної та соціальної підтримки людям, які опинилися у складній життєвій ситуації, створення продуктивних умов для

адаптації людей у мінливому середовищі життя. У більш вузькому розумінні психосоціальна робота – це діяльність соціальних працівників, спрямована на відновлення втраченої психосоціальної рівноваги та пошук ресурсів в особистому та соціальному середовищі для подолання труднощів життєвих ситуацій (Дубініна, 2017, с.131).

У роботі Лунченко “Особливості організації психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дітей, в умовах закладу освіти” (2021) вказано, що: “Соціально-педагогічна підтримка дитинства представляє особливий вид соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на виявлення, визначення й вирішення проблем дитини з метою забезпечення та захисту її прав на повноцінний розвиток і освіту” (Оліференко як цит. Лунченко, 2021, с.138).

Соціально-психологічна підтримка в нашій державі набрала більшої популярності, коли на нашу територію зазіхнув ворог і багато людей потребують підтримки. В Україні соціально-психологічну підтримку надають державні та недержавні організації, благодійні фонди, громадські організації. Соціально-психологічна підтримка спрямована на емоційну підтримку та створення безпечного середовища для дітей, яке допоможе подолати стрес, тривогу та напруження.

У Типовому положенні про центр соціально-психологічної реабілітації дітей зазначили, що центр соціально-психологічної реабілітації дітей — це заклад соціального захисту, призначений для тривалого або денного перебування дітей у віці від 3 до 18 років, які зазнали складних життєвих обставин. Головною метою є надання цим дітям комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та іншої необхідної допомоги. (ПКМУ №87, 2004).

Головною метою центру є надання всебічної підтримки дітям у всіх сферах їхнього життя. Центр працює з дітьми, надаючи їм соціальну, психологічну, педагогічну, медичну, правову та інші види допомоги. Важливим завданням є проведення індивідуальної психолого-педагогічної корекції, враховуючи потреби кожної дитини. Також у центрі створені сприятливі умови для навчання,

враховуючи рівень підготовки дітей, що також підтримує дітей у розвитку позитивного ставлення до життя та допомагає подолати асоціальну поведінку. Іншими напрямками діяльності Центру є адаптація дітей до трудової діяльності з урахуванням інтересів та здібностей дітей, розробка рекомендацій щодо психосоціальної адаптації дітей для вихователів та соціальних працівників та батьків.

Центр може мати такі структурні підрозділи:

- відділення соціальної, психологічної та педагогічної діагностики і реабілітації;
- лікувально-профілактичне відділення;
- юридичну службу;
- службу “Телефон довіри для дітей”;
- інші структурні підрозділи, діяльність яких пов’язана з соціально-психологічною реабілітацією дітей (ПКМУ №87, 2004).

Фахівці відділення соціальної, психологічної та педагогічної діагностики і реабілітації аналізують стан педагогічної занедбаності дитини, надають соціально-психологічну допомогу, сприяють органам опіки та піклування у подальшому влаштуванні дітей, проводять роботу щодо встановлення місця проживання батьків, родичів, опікунів (піклувальників) дитини тощо (ПКМУ №87, 2004).

Сьогодні, для допомоги дітям, що потерпіли від воєнних дій в Україні, є багато різних організації та програм, які надають їм підтримку та допомогу. Наприклад, Міжнародний комітет Червоного Хреста в Україні надає соціально-психологічну підтримку і цей напрямок є одним із стратегічних у їхній діяльності після 2014 року. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, потреба допомоги значно зростає, у тому числі психосоціальної. (Товариство Червоного Хреста України, n.d.).

Співробітники та волонтери Червоного Хреста активно працюють над наданням допомоги в різних містах та областях України: людям похилого віку, людям з обмеженими можливостями, сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах (серед яких, наприклад: втрата близької людини, погіршення здоров'я,

втрата майна, змушені залишити дім). Особлива увага приділяється фахівцями дітям, психічне здоров'я яких потребує особливого лікування через вплив війни. Також, організація допомагає з відновлення зв'язку між родинами, які роз'їхались через воєнні дії та надає психологічну підтримку (Товариство Червоного Хреста України, n.d.).

Окрім того, в Україні є багато психологічних центрів та клінік, які надають консультаційні послуги та підтримку дітям, постраждалим від воєнних дій. Вдалим прикладом є національна дитяча спеціалізована лікарня “Охматдит”, а саме центр медико-психологічної, соціально–реабілітаційної допомоги. Центр надає медико-психологічну та соціально-реабілітаційну допомогу дітям, які перебувають у спеціалізованих відділеннях лікарень. Спеціалісти використовують сучасний підхід відповідно до особливих потреб дитини, психологічну та соціальну реабілітації, соціальну адаптації, інтеграцію дітей з особливими потребами, проблемами раннього розвитку, а також забезпечують ранню реабілітацію дітей та комплексний супровід дітей та їх сімей. Такі центри допомагають дітям з подоланням посттравматичного стресового розладу, депресії та інших психологічних проблем, які зараз трапляються дуже часто.

2.2. Програми соціально-психологічної підтримки дітей в Україні у воєнний період

Серед іншої організованої на місцях допомоги дітям, які постраждали від воєнних дій є програми соціально-психологічної підтримки. Сьогодні яскравими прикладами є програми неурядових організацій. БО СОС Дитячі містечка Україна розробили проект СОС Діти. СОС Діти - це програма екстреного реагування, яка була започаткована в Україні з метою надання допомоги дітям, які потребують захисту від насильства, зловживання та експлуатації. (СОС Дитячі Містечка в Україні)

Програма СОС Діти працює в багатьох різних напрямках та забезпечує надання різних видів допомоги тим, хто постраждав від військових дій або інших

кризових ситуацій. Проект включає надання гуманітарної допомоги: продуктів харчування, засобів гігієни, медикаментів тощо. Також, проект надає психологічну та соціальну підтримку сімей з дітьми. Програма організовує дитячі простори на територіях, де скупчуються сім'ї з дітьми, що постраждали від військових дій. Також, організація надає юридичні та освітні послуги для дітей та сімей, які потребують допомоги. (СОС Дитячі Містечка, 2023)

Проект СОС Діти охоплює багато міст України: Київ, Львів, Дніпропетровськ, Одеса, Миколаїв, Харків, Суми, Хмельницький та інші міста. На їхньому офіційному сайті можна знайти чимало проектів, які вони реалізували в різних містах України. Наприклад, недавно на Одещині відкрили ще два соціальні хаби, де діти можуть безпечно та цікаво проводити час. Діти можуть проводити час з однолітками, грати розважальні ігри, мати консультації з психологами, а батьки за той час можуть виконати всі свої справи. Також, і дорослі можуть розраховувати на допомогу і в разі потреби звертатися до соціального фахівця, юриста, психолога чи інших фахівців хабу. (СОС Дитячі Містечка, 2023)

Соціально-психологічна підтримка СОС Діти надається командою кваліфікованих психологів, соціальних працівників, педагогів, медичних працівників та інших спеціалістів, за потреби. Вона полягає у індивідуальних консультаціях, групових заняттях та тренінгах, у психологічній терапії, соціальній підтримці, підтримці у освітній сфері, розважальній та творчій активності, а також сприяння в організації доступу до необхідних медичних та соціальних послуг. (СОС Дитячі Містечка, 2023)

Іншим прикладом програм соціально-психологічної підтримки є програми Карітас України. Ця організація, попри іншу діяльність, реалізує дитячі проекти, які підвищують стійкість дітей, які постраждали від війни. Ще з 2016 року Карітас створив проект «Психосоціальний супровід для дітей та батьків/опікунів у буферній зоні». Він передбачав надання психосоціальної допомоги дітям, які проживають на підконтрольних уряду територіях буферної зони на сході України та постраждали від військових дій, спричинених першим вторгненням росіян в Україну у 2014 році. Проте, проект тривав до 2021 року. Після повномасштабного

вторгнення, перший період війни цей проект активно займався з дітьми, які мають посттравматичний синдром (ПТСР), а саме з внутрішньо переміщеними дітьми та які належать до вразливої категорії населення. Після року війни, організація надає допомогу у різних напрямках. Починаючи з 2023 року, завдяки підтримці Карітасу Німеччини, проект "Діти і війна: педагогічна та психосоціальна підтримка дітей та молоді, які постраждали від війни в Україні", буде продовжувати свою роботу в місцевих представництвах Карітасу у Львові, Тернополі та Хмельницькому. Як розповідала очільниця дитячих програм Карітасу України, Зоряна Лукавецька:

Даний проект розрахований на три роки, до 2025 року включно. Це проект з фокусом на підлітків, але також будуть долучені діти молодшої категорії від 6 років. Не всі три роки ми будемо працювати з одними і тими самими дітьми, але завдяки системній роботі найбільш уразливі категорії населення матимуть рівний доступ до навчальних послуг, що відповідатимуть віку дітей (Карітас України, 2023).

Ще одним прикладом може слугувати проект «СпівДія заради дітей». Платформи «СпівДія», займаються адаптацією, організацією дозвілля евакуйованих дітей віком від 5 до 12 років. Це безпечний простір, в якому діти отримують психологічну та емоційну підтримку шляхом участі в програмі неформальної освіти, яка включає творчі заняття, фізичну активність, пізнавальну діяльність та взаємодію з іншими дітьми та дорослими (Міністерство молоді та спорту України, 2022).

Основні завдання програми:

- Психоемоційна підтримка. Надається допомога, враховуючи потреби окремої дитини та групи.
- Неформальна освіта. Навчання через гру, дослідження, атмосферу відкритості та якісного зворотнього зв'язку. У програмі щоденних занять, що тривають три години, — спортивні ігри, творчі майстерні, спільні тематичні розваги.

- Взаємодія з дітьми та дорослими. У стаціонарних просторах робота відбувається зі сталими групами дітьми, об'єднаними за віком (Міністерство молоді та спорту України, 2022).

Також, з дітьми, які втратили можливість доступу до освіти та дозвілля, через війну, займаються досвідчені викладачі, фахівці дитячих програм, психологи, щоб забезпечити психосоціальну підтримку на гідному рівні (Міністерство молоді та спорту України, 2022).

Вагомий вклад в надання підтримки має проєкт Юнісеф — точки “Спільно”. Дитячі точки “Спільно” - це простір для дітей та батьків, де надаються психосоціальні послуги, зокрема послуга консультування, кейс-менеджмент, неформальна освіта та за потреби залучення різних спеціалістів, для подолання проблем дитини чи сім'ї. У рамках проєкту організація проводить різні заходи для дітей, створює дитячі простори “Спільно” у містах багатьох містах України: Івано-Франківськ, Ірпінь, Київ, Кропивницький, Львів, Макарів, Одеса, Олександрія, Полтава, Тернопіль, Ужгород та інші (То4ka.fun, n.d.).

Допомога надається сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також сім'ям, де є діти з інвалідністю, багатодітним сім'ям, сім'ям з постраждалих громад, а також дітям та матерям, які постраждали від насильства. У кожній точці є професійні педагоги, аніматори та психологи, які проводять творчі заняття та заняття з психосоціальної підтримки для дітей. Програма соціально-психологічної підтримки точок "Спільно" розроблена з метою надання комплексної допомоги дітям і сім'ям, що постраждали від війни. Вона включає в себе такі елементи, як психосоціальна підтримка, перенаправлення до вузькопрофільних спеціалістів, інформування щодо оформлення документів та розв'язання правових питань, індивідуальну та групову роботу з дітьми та батьками, проведення груп підтримки для батьків у громаді, розважальні та освітні ігри для дітей, консультування щодо доступних соціальних послуг у громаді, організацію освітніх заходів для батьків.

На кінець, слід згадати соціально-психологічну діяльність благодійного фонду “Голоси дітей”. Благодійний фонд “Голоси дітей” спрямовує свою діяльність

на підтримку дітей та батьків, які зазнали психологічних та фізичних травм у зв'язку із війною з 2015 року. Основна місія Фонду «Голоси дітей» — допомогти дітям впоратися з воєнними подіями, надати комплексну психологічну допомогу, сприяти їхньому розвитку та подолати проблеми, викликані воєнними діями. З початку повномасштабного вторгнення, фонд надав 3500 дітям соціально-психологічну допомогу і продовжує свою діяльність і надалі. Фонд активно працює над розробкою та впровадженням програм, спрямованих на зниження стресу у дітей та попередження наслідків психологічних травм (Благодійний фонд «Голоси дітей», n.d.).

Висновки до розділу 2:

У даному розділі вдалось проаналізувати організацію процесу надання соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій в Україні. Вдалось охарактеризувати поняття соціально-психологічної підтримки дітей, її зміст та установи, які надають цю підтримку та проаналізувати програми соціально-психологічної підтримки в умовах воєнних дій.

Отже, соціально-психологічна підтримка - це створення продуктивних умов для подолання чи мінімізації впливу негативних ситуацій та емоцій, задля відновлення психологічного стану та соціального благополуччя дитини. Соціально-психологічна спрямовує свою діяльність на емоційну підтримку, інформаційну, матеріальну, допомогу у отриманні медичних послуг та соціальний захист незахищених категорій населення.

В Україні є багато прикладів позитивних психосоціальних практик, які надаються державними та недержавними організаціями. Яскравими прикладами, які висвітлені у роботі, є СОС діти, Карітас України, Співдія, дитячі точки “Спільно” та БФ “Голоси дітей”. Вони спрямовують свою діяльність на соціально-психологічну підтримку дітей в умовах збройних конфліктів та сприяють нормалізації їхнього життя та попередження можливих травм.

РОЗДІЛ 3.

ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

3.1. Методологія дослідження

Актуальність дослідження. У зв'язку з тим, що масштаби війни є загальнонаціональними і значною мірою зачіпають дітей, як одну з найбільш вразливих категорій, то потреба в наданні допомоги є дуже вагомою. Багато дітей постраждали фізично та отримали негативний вплив на психологічний стан та загальний розвиток. Дослідження програм соціально-психологічної підтримки дітей постраждалих від війни дасть змогу більш професійно та якісно організувати та надати психосоціальні послуги. Власне, програми соціально-психологічного підтримки дітей, є ключовими інструментами для їхнього благополуччя.

Мета: проаналізувати програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни та надати рекомендації для покращення цих програм.

Завдання:

1. Проаналізувати наявні програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни;
2. Провести експертне інтерв'ю щодо реалізації програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни;
3. Надати рекомендації щодо покращення програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, шляхом укладання структури програми.

У рамках цієї кваліфікаційної роботи емпіричне дослідження базується на теоретичному аналізі двох програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, та на інтерв'юванні фахівців щодо реалізації цих програм, а також на розробці структури змісту авторської програми соціально-психологічної підтримки.

Об’єкти дослідження: програми соціально-психологічної підтримки дітей “Концептуальні положення психосоціального напрямку роботи” Благодійний Фонд “Голоси дітей” та “Спільно для сім’ї” дитячі точки “Спільно” від Української освітньої платформи та UNICEF (Розводовська, Церклевич, Асланян та ін., n. d. та Спільно від UNICEF та УОП, n. d.). Для дослідження були обрані саме ці програми, оскільки фахівці організацій мають значний досвід у розробці та в ефективному впровадженні програм для дітей. Ці програми спрямовані на психосоціальну підтримку дітей, стосуються їх благополуччя та розвитку, включаючи фізичне та психічне здоров’я, освіти, соціальну адаптацію та соціальний захист і покривають дітей у різних регіонах України.

Методи дослідження: теоретичний аналіз програм соціально-психологічної підтримки. за наступними критеріями: організація послуги, зміст, залучені фахівці, техніки роботи та ефективність; опитування експертів.

Кількість і характеристика респондентів: 1) координатор точок “Спільно” від УОП та UNICEF. 2) менеджер онлайн напрямку психосоціального напрямку у БФ “Голоси дітей”

Інструмент опитування : запитальник (додаток А).

3.2. Опис та аналіз результатів дослідження

Як було зазначено, дослідження складається з двох частин: аналізу програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, та на інтерв’юванні фахівців.

Аналіз програм відбувався за критеріями: цінності, напрями соціально-психологічної підтримки, залучені фахівці, техніки. У Таблиці 1, відповідно до критеріїв, укладено порівняння двох програм соціально-психологічної підтримки: – “Концептуальні положення психосоціального напрямку роботи”, Благодійний Фонд “Голоси дітей” та “Спільно для сім’ї” дитячі точки “Спільно” від Української освітньої платформи та Юнісеф.

Таблиця 1

Критерії аналізу	Дитячі точки “Спільно”	БФ “Голоси дітей”
Цінності	<ul style="list-style-type: none"> –дитина – найважливіша цінність; –будь-яке насильство над дитиною є протипоказаним; –дитина має виховуватися у сім’ї; –враховувати найкращі інтереси дитини. 	<ul style="list-style-type: none"> –гідність та права дитини найвища цінність; –кожна українська дитина — це особистість з власним досвідом війни, важливо чути всіх дітей та допомагати їм впоратись зі своїми переживаннями та розвиватись; –за майбутнє, де діти — не жертви війни, а вільні та щасливі люди.
Напрями соціально-психологічної підтримки	<ul style="list-style-type: none"> – консультаційні підтримки для сімей; – консультації фахівців мобільної бригади – лікаря, психолога та соціального працівника; – консультації щодо інших соціальних запитів; – неформальна освіти та розвиваючі заняття для дитини. 	<ul style="list-style-type: none"> –Психосоціальна підтримка та надання індивідуальної й групової психологічної, психотерапевтичної допомоги дітям і сім’ям у Центрах БФ. –Надання індивідуальної психологічної допомоги, групової психосоціальної підтримки виїзними психологічними бригадами для роботи з дітьми та сім’ями.

		<p>–Телефонне кризове консультування та онлайн-консультування дітей і їхніх батьків в Україні й за її межами.</p> <p>–Психосоціальна підтримка та психоемоційне розвантаження в дитячих таборах.</p> <p>–Проведення груп сімейного відновлення «Кемп+» для дітей і їхніх батьків, що отримали важкий травматичний досвід під час воєнних дій в Україні.</p> <p>–Реабілітація дітей з РСА, ДЦП.</p>
Залучені фахівці	Для реалізації цієї програми залучаються фахівці соціальної роботи, педагоги, психологи, а також лікарі-педіатри за потреби.	Для реалізації програми залучаються мультидисциплінарна команда, кризові психологи, психотерапевти, соціальні працівники та

		фахівці дозволя, які власне займаються психосоціальною діяльністю.
Техніки роботи	<ul style="list-style-type: none"> –Ігрова терапія; –Психологічна консультація –Арт-терапія; – Індивідуальна робота; – Казкотерапія; – Групова робота. 	<ul style="list-style-type: none"> –Тілесні техніки. –Методи психологічної саморегуляції. –Дихання. –Розслаблення м’язів тіла; –Техніки концентрації уваги (майндфулнес); –Самонавіювання і десенсибілізація; –Невербальна піскова терапія (Expressive sandwork).

Як бачимо, програми дитячих точок “Спільно” та БФ “Голоси дітей” базуються на цінностях, які підкреслюють права кожної дитини та сприяють їхньому благополуччю. Власне, ці цінності є фундаментальними у соціально-психологічній роботі із дітьми, які постраждали від війни. Обидві організації зосереджені на психологічній та соціальній підтримці дітей та сімей під час воєнних дій. Дитячі точки “Спільно” зосереджують свою увагу на консультуванні, освіті та розвитку дитини, а “Голоси дітей” – на психологічній підтримці, психотерапії та реабілітації дітей з різними потребами. Також, програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, використовують схожі техніки у роботі з дітьми, які спрямовані на покращення психосоціального стану дітей. В обох програмах активно залучені фахівці, які працюють з дітьми та їхніми

родинами. У дитячих точках «Спільно» залучені соціальні працівники, педагоги та психологи, а також педіатри за потреби. Благодійний Фонд «Голоси дітей» має мультидисциплінарну команду, до складу якої входять кризові психологи, психотерапевти, соціальні працівники та фахівці дозвілля. Отже, програми є подібні, але мають свої особливості.

Опитування фахівців зазначених програм відбувалося в період квітня 2023 року. Середня тривалість інтерв'ю становила 20 хвилин.

Як зазначає респондент 1, після 24 лютого 2022 року організація дитячі точки «Спільно» спрямовує свою діяльність на підтримку дітей, постраждалих від війни. У рамках співпраці з UNICEF було створено 20 Дитячих точок "Спільно", які є безпечними та затишними просторами для дітей. Дитячі точки «Спільно» від UNICEF - це відкрите місце для сімей з дітьми, які потребують допомоги. Схожу відповідь надала респондентка 2, адже після 24 лютого напрями роботи фонду розширилися, проте психосоціальна допомога – один з ключових напрямів роботи. Головною метою є підтримка дітей та батьків, збереження їхнього психічного здоров'я та зменшення наслідків травми війни.

Відповідаючи на запитання «Яка ефективність програм соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни», координатор дитячих точок «Спільно» зазначає, що ці послуги є дуже потрібними для сімей, які емігрували з постраждалих громад. Це пояснюється потребою в тривалому психологічному супроводі для дітей та їхніх сімей, котрі зазнали травм та стресу, пов'язаних зі зміною середовища, втратою рідних та адаптацією до нових умов життя. Однак, не кожна родина має фінансову можливість оплатити послуги приватного психолога, саме тому створення можливості безкоштовно скористатися цими послугами є важливим. Це дозволяє сім'ям отримати необхідну підтримку та допомогу без фінансових обмежень та у необхідному обсязі, з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини чи сім'ї (Респондент 1, координатор дитячих точок «Спільно»).

Двоє респондентів у інтерв'ю наголосили, що на успішність програми впливають фактори експертності фахівців соціальної роботи, їхня готовність до

змін та навчання. Як зазначила менеджерка психосоціального напрямку “Голоси дітей”: “Попит зростає над цією пропозицією, яка є на ринку фахівців в Україні”, тому важливо забезпечити постійне безперервне навчання спеціалістів (Респондент 2, менеджерка психосоціального напрямку “Голоси дітей”).

3.2.Рекомендації щодо ефективності програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від воєнних дій

Проаналізувавши програми надання соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни та експертні інтерв'ю із фахівцями, можна окреслити наступні рекомендації, які можуть мати позитивний вплив на реалізацію програм:

По-перше, необхідно створити систему співпраці між організаціями, які працюють з цією категорією дітей в межах реалізації програм соціально-психологічної підтримки. Це дозволить уникнути дублювання послуг та забезпечити більш ефективне використання ресурсів. Така система може включати в себе обмін даними та знаннями між організаціями, що дозволить краще розуміти потреби дітей та забезпечити їм належну підтримку.

По-друге, необхідно створити картування соціальних та психологічних послуг на всіх рівнях. За інформацією респондента 1, це дозволить дітям та їхнім родинам легко знайти необхідну допомогу та орієнтуватися в середовищі соціально-психологічної підтримки. Таке картування може містити інформацію про послуги, які надаються різними організаціями, контактну інформацію та графіки роботи.

По-третє, необхідно спростити комунікацію між організаціями та національними урядовими органами, задля забезпечення ефективної координації та співпраці між організаціями та зменшення можливих конфліктів та непорозумінь. Одним з можливих рішень є створення онлайн-платформи для обміну інформацією та координації дій між різними зацікавленими сторонами.

По-четверте, слід проводити оцінку ефективності програм. Власне оцінка ефективності програми, може виявити їх сильні сторони, здатність відповідати потребам дітей та виявити можливі напрямки для подальшого вдосконалення.

Також, для забезпечення довгострокової успішності програм соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни, необхідно використовувати ресурси та підходи, які допоможуть забезпечити стабільність та адаптивність до викликів. Програми мусять бути адаптивними та готовими до змін. Ситуація у нашій країні та й загалом у цілому світі дуже швидко змінюється, тому програми соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни, повинні бути готові до реагування на нові виклики та потреби, що виникають з часом. Постійне оновлення та оцінка програм допоможе відповідати актуальним потребам та найкращим практикам.

Насамперед, необхідно мати розуміння того, що проблема психосоціальної підтримки дітей, постраждалих від війни, потребує довготривалої та системної підтримки. Для цього можна використовувати підходи, які забезпечують постійну діагностику та оцінку потреб дітей та їх родин, що дозволить забезпечити відповідність програми реальним потребам.

Дуже важливим аспектом є готовність до фахових навчань та руйнування вікового бар'єру між молодшими та старшими спеціалістами. Програми соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни, повинні бути готові до навчання та підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з цією категорією дітей. Також важливо забезпечити партнерство між досвідченими фахівцями та новачками, що дозволяє передавати знання та досвід, а також забезпечує стабільність програми на довготривалій період.

На основі аналізу двох програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, була розроблена структура авторської програми, з метою покращення психологічно стану дітей та нормалізації їхнього життя після повномасштабного вторгнення (Додаток Б). Програма складається з таких змістових компонентів критеріїв: мета, завдання, фахівці, техніки, і містить

розрахунок програму на чотири тижні, відповідно до зазначених завдань. В програмі враховано основні проблеми та потреби дітей, які постраждали від війни.

Висновок до розділу 3

У даному розділі кваліфікаційної роботи було проаналізовано дві програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, а саме точки “Спільно” та “Голоси дітей”. Відповідно до отриманих даних та аналізу двох програм соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, можна зробити висновки, що програми соціально-психологічної підтримки є дуже важливими для дітей, які зазнали будь-яких травм у зв'язку із повномасштабним вторгненням та потребують психосоціального супроводу, щоб забезпечити адаптацію до нових умов життя та подолання травм та стресу. Такі програми та послуги є дуже важливими у сучасних реаліях України, оскільки багато сімей не можуть забезпечити дитині приватного психолога та додаткові активності для дозвілля, що є дуже важливим у контексті соціально-психологічної підтримки.

На основі аналізу, було виокремлено рекомендації для покращення ефективності програм, які включають створення системи співпраці між організаціями, які працюють з дітьми, картування соціальних та психологічних послуг, спрощення комунікації між організаціями та урядовими органами, проведення оцінки ефективності програм та використання ресурсів та підходів, що забезпечують стабільність та адаптивність до змін та постійне безперервне навчання фахівців, які працюють із незахищеною категорією населення.

розроблено програму соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни та розроблена власна програма соціально-психологічної підтримки дітей (Додаток Б).

Результати експертних інтерв'ю зазначають, що ефективність програми впливає на експертність фахівців різних галузей, у тому числі соціальної роботи та психологів, їхню готовність до змін та навчання. Постійне навчання та покращення навиків є важливими аспектом для забезпечення якісної підтримки дітей.

ВИСНОВОК

Тема даного дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки діти — це найбільш вразлива категорія населення в умовах воєнних дій. У період їхнього становлення та формування, надзвичайно важливу роль відіграє підтримка та безпека. На жаль, через ворога, який зазіхнув на український народ та землі, мільйони дітей втратили можливість проживати спокійне дитинство та розвиватися згідно вікових можливостей. Вони не можуть піклуватися про забезпечення своїх базових потреб та гідного рівня життя.

Метою цієї роботи було теоретично проаналізувати і емпірично дослідити зміст соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій внаслідок повномасштабного вторгнення росії 24 лютого.

У першому розділі теоретичного дослідження було інтерпретовано поняття діти, постраждали від війни, як діти, які зазнали різноманітних наслідків збройного конфлікту, включаючи фізичні, психологічні та ментальні наслідки, а також втрату близьких, друзів, домівок, можливостей отримувати освіту та доступ до базових потреб людини. Також, вдалось виокремити основні проблеми захисту дітей, які постраждали від війни, серед яких: проблеми, із усиновленням, із забезпеченням доступу до освіти та відсутність належних місць для евакуації дітей.

У другому розділі розглянуто поняття соціально-психологічної підтримки, її зміст та установи надання цієї послуги. Отже, соціально-психологічна підтримка є комплексним підходом, що охоплює різні аспекти життя дитини для забезпечення фізичного, емоційного та психологічного благополуччя. Змістом послуги соціально-психологічної підтримки є надання дитині необхідного соціального та психологічного супроводу з метою покращення її функціонування та добробуту. В Україні є багато прикладів позитивного підходу до соціально-психологічної підтримки з боку державних і недержавних організацій. У даній роботі як яскраві позитивні приклади виділено програму SOS Діти, БФ Карітас Україна, ГО Співдія, проект Дитячі точки “Спільно” та Благодійний Фонд “Голоси дітей”. Власне, ці організації після повномасштабного вторгнення, спеціалізуються на наданні

психосоціальної підтримки дітям, які постраждали від війни, і сприяють нормалізації їхнього життя та благополуччя.

У рамках емпіричної частини кваліфікаційної роботи проаналізовано дві програми соціально-психологічної підтримки, укладені фахівцями із проекту Дитячі точки “Спільно” та Благодійного Фонду “Голоси дітей”. Відповідно до критеріїв, а саме цінності, напрями соціально-психологічної підтримки, залучені фахівці, техніки, емпірична частина полягає у аналізі двох програм, експертному інтерв'ю фахівців,. Серед основних рекомендацій було виокремлено наступні пункти:

- Створення системи співпраці між організаціями, що працюють з дітьми, для ефективного використання ресурсів та уникнення дублювання послуг;
- Розробка картування соціальних та психологічних послуг для полегшення доступу дітей та їхніх сімей до необхідної підтримки;
- Покращення комунікації між організаціями та урядовими органами для обміну інформацією та координації дій;
- Проведення оцінки ефективності програм для виявлення сильних сторін та можливих напрямків для вдосконалення;
- Використання ресурсів та підходів, що забезпечують стабільність та адаптивність до змін, для довготривалої успішності програм;
- Постійне навчання та підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з дітьми, постраждалими від війни, а також партнерство між досвідченими фахівцями та новачками;
- Забезпечення системної підтримки та постійного врахування потреб дітей та їхніх сімей через діагностику та оцінку;

На основі аналізу програм, зазначених вище, вдалось розробити програму соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни (Додаток Б), яка спрямована на .

Отже, дане дослідження підкреслює необхідність подальших зусиль для покращення соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від воєнних дій. В умовах збройного конфлікту, важливо залучати більше ресурсів та

розвивати нові програми з метою забезпечення благополуччя дітей, а також розробляти ефективні політики на державному рівні для захисту та підтримки цієї вразливої категорії дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Право на захист у партнерстві HIAS, (2022). Які соціальні та медичні гарантії мають діти, що постраждали внаслідок воєнних дій. URL:
<https://r2p.org.ua/yaki-soczialni-ta-medychni-garantiyi-mayut-dity-shho-postrazhdaly-vnaslidok-voyennyh-dij/>
2. Голоси дітей (n. d.) Психосоціальна підтримка й реабілітація дітей і батьків. URL:
<https://voices.org.ua/directions/psyhosotsialna-pidtrymka-y-reabilitatsiya-ditey-i-batkiv/>
3. Виготський, Л. С. (n. d.) Погляди Л. С. Виготський на стадіальній розвитку: Медична Бібліотека. URL: <http://medbib.in.ua/vzglyadyi-vyigotskogo-stadialnost-40162.html>
4. Діти війни (2023). URL: <https://childrenofwar.gov.ua>
5. Дубініна Я. П. (2017) Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги як складова професійної підготовки фахівця з соціальної роботи. URL: [Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги як складова професійної підготовки фахівця з соціальної роботи](#)
6. Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
7. Департамент комунікацій (2023). «Діти і війна»: Карітас України продовжує та масштабує педагогічну та психосоціальну підтримку дітей та молоді: Карітас України. URL: <https://caritas.ua/news-en/dity-i-vijna-karitas-ukrayiny-prodovzhuye-ta-masshtabuye-pedagogichnu-ta-psyhosotsialnu-pidtrymku-ditej-ta-molodi/>
8. Конвенція ООН про права дитини Ратифікована Постановою Верховної Ради України №789-XII від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
9. Лунченко Н. В. (2021). Особливості організації психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій, в умовах закладу освіти. Гуманітарний корпус, випуск 37 (том

- 1). Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, історії, психології та педагогіки. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. URL: [https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33944/Gum_37\(1\).pdf?sequence=1#page=137](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33944/Gum_37(1).pdf?sequence=1#page=137)
10. Міністерство молоді та спорту України (2022). Проект «СпівДія заради Дітей» вже в дії. URL: <https://mms.gov.ua/news/proekt-spivdiya-zaradi-ditej-vzhe-v-diyi>
11. Козлов, М. І. (n. d.). Теорія розвитку особистості Еріка Еріксона: Психологіс. Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/teoriya_razvitiya_lichnosti_erika_eriksona.htm.
12. Офіс Президента України (2023). Викрадення дітей є однією зі складових злочину геноциду українського народу, який скоює Росія – Дар’я Герасимчук. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vikradennya-ditej-ye-odniye-yu-zi-skladovih-zlochynu-genocidu-81217>.
13. Освіта нова (2022). Мовний фронт: словник воєнного часу. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5515-movnyi-front-slovnyk-voiennoho-chasu>
14. Охматдит (n. d.). Центр медико-психологічної, соціально-реабілітаційної допомоги. URL: <https://ohmatdyt.com.ua/tsentr-mediko-psihologichnoyi-sotsialno-reabilitatsijnoyi-dopomogi/>
15. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей”, №87, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-п#Text>
16. Розводовська, О., Церклевич, Н., Асланян, Т., Масяк, Н., Микитчин, О., Мороз, Р., Щербень, С., & Черноусов, А. (n. d.). Концептуальні положення психосоціального напрямку роботи БФ “Голоси дітей”.
17. Спільно від UNICEF та УОП, (n. d.).
18. СОС Дитячі Містечка (2023). SOSДіти дарує тепло: багатодітні родини Дніпропетровщини отримали дрова та вугілля. URL: <https://sos->

ukraine.org/novyny/sosdity-daruye-teplo-bagatoditni-rodyny-dnipropetrovshhyny-otrymaly-drova-ta-vugillya/

19. Товариство Червоного Хреста України (n. d.). Психосоціальна підтримка. URL: <https://redcross.org.ua/mhpss/>
20. To4ka.fun (n. d.). Про міжнародний проєкт Спільно від ЮНІСЕФ. URL: <https://to4ka.fun/listing/spilno-iunisef/>
21. Чекстере О. Ю. (2022). Вплив сімейних факторів на прояв симптомів ПТСР у дітей під час війни. Нова українська школа: психологічні проблеми, 65. URL: https://lib.iitta.gov.ua/732745/1/Збірник_НУШ_2022.pdf#page=65
22. Васильєва, Д. (2022). Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес: Юридична Газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyuni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>
23. EnableMe (n. d.). ПТСР у дітей - чим це небезпечно та як виявити. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/ptsr-u-ditej-cim-ce-nebezpecno-ta-ak-viaviti-8856>
24. Соколова, Г. (2022). Як війна впливає на прихисток дітей-сиріт в Україні: Made for minds. URL: <https://www.dw.com/uk/sistema-bula-paralizovana-ak-vijna-vplivae-na-prihistok-ditejsirit-v-ukraini/a-63553401>
25. War Childhood Museum (n. d.). Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

ДОДАТОК А

Запитальник для опитування фахівців

У зв'язку з страшними подіями, що тривають на території України вже більше року, соціально-психологічний стан та захист дітей потребує допомоги. Метою дослідницької роботи є проаналізувати програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни та надати рекомендації для покращення цих програм. Нижче наведені запитання, які зосереджені на різних аспектах програм підтримки соціально-психологічного здоров'я, включаючи техніки, фахівців та ефективність. Власне, дослідження цих проблем забезпечує глибше розуміння важливості психосоціальної підтримки дітей, які постраждали від війни дітей і того, як забезпечити постійну підтримку, необхідну їм для мінімізації травм, спричинених воєнними діями.

1. Розкажіть, будь ласка, про вашу діяльність після 24 лютого 2022 року, спрямовану на підтримку дітей, постраждалих від війни.
2. Що включає в себе програма соціально-психологічної підтримки?
3. Яких фахівців залучаєте? Чи працюють команди?
4. Яка ефективність програм соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни?
5. Які проблеми вирішує (коригує) програма підтримки?
6. Які фактори впливають на успішність програм соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни?
7. Які види соціально-психологічної підтримки є найбільш ефективними для дітей, постраждалих від війни?
8. Які методи та техніки соціальної роботи використовуєте?
9. Які найчастіше проблеми виникають у створенні програми соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни?
10. Як можна покращити програму соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни?

11. Які ресурси та підходи можуть забезпечити довгострокову успішність програм соціально-психологічної підтримки для дітей, постраждалих від війни?

ДОДАТОК Б

Програма соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали від війни

Мета програми: надання комплексної підтримки психосоціального стану дітей, постраждалих від війни.

Завдання:

- Забезпечити індивідуальну та групову психологічну допомогу дітям, постраждалим від війни.
- Організувати творчі, спортивні та інші діяльності для дітей, постраждалих від війни, з метою підвищення їхньої соціального та психологічного стану.
- Проведення інформаційних зустрічей з батьками та опікунами дітей, постраждалих від війни, щодо надання підтримки та допомоги дітям.
- Підтримка дітей у подоланні посттравматичного стресового розладу (ПТСР)
- Розроблення навчальних матеріалів для батьків та педагогів, які працюють з дітьми, постраждалими від війни.

Програма розрахована на 1 місяць (4 тижні), не включаючи вихідних.

Залучені спеціалісти:

- Психологи - для проведення індивідуальної та групової психологічної допомоги дітям, постраждалим від війни, а також для розроблення психологічних програм та методик роботи з цією категорією дітей.
- Соціальні працівники - для організації соціальної підтримки та забезпечення доступу до соціальних послуг для дітей, постраждалих від війни.
- Педагоги - для організації навчальної та виховної роботи з дітьми та для проведення творчих майстер-класів.

Техніки роботи:

- **Групові заняття.** Групові заняття дозволяють дітям спілкуватися, та підтримувати один одного. Це може включати обговорення емоцій, питань, пов'язаних з досвідом війни, спільні ігри та вправи для розвитку навичок співпраці та спілкування.
- **Індивідуальне психологічне консультування.** Консультування допомагає дітям знайти шляхи висловлення, обговорення та вирішення особистих проблем. Це створює безпечне та конфіденційне середовище, де вони можуть висловити свої почуття та отримати персональну підтримку.
- **Художня терапія.** Використання малювання може допомогти дітям виразити свої почуття та емоції без використання слів. Це стимулює дитячу творчість, емоційне відновлення та розвиток самовираження.
- **Ігрова терапія.** Застосування різних ігор, активностей, рольових ігор.
- **Дихальні вправи.** Такі техніки релаксації, як дихальні вправи, можуть зменшити стрес і покращити загальне психічне здоров'я.
- **Фізичні вправи.** Фізична активність у ігровому форматі на свіжому повітрі для підтримки здоров'я.

Очікувані результати:

- Стабілізація психологічного стану у дітей, постраждалих від війни.
- Зниження рівня тривоги.
- Розвиток соціальних навичок та комунікації.
- Покращення фізичного здоров'я.
- Підвищення рівня поінформованості батьків щодо потреб дітей під час війни.
- Мінімізація ПТСР.

Моніторинг ефективності програми соціально-психологічної підтримки дітей, постраждалих від війни, включатиме наступні етапи:

- Збір та аналіз даних (скільки учасників програми, початкові та кінцеві показники проблеми, інформація від батьків щодо психосоціального стану дитину);
- Моніторинг прогресу (відповідно до збору даних початкових та кінцевих показників стану дитини);
- Зворотній зв'язок фахівців, залучених у програму щодо правдивої ситуації та необхідності програми;
- Відгуки батьків та дітей про програму;

План програми соціально-психологічної підтримки дітей на 4 тижні:

1 тиждень:

1. Знайомство та налагодження комунікації:
 - Зустріч з учасниками програми та їх батьками для ознайомлення з метою та завданнями програми;
 - Налагодження контакту з дітьми шляхом індивідуальних бесід;
 - Проведення психологічної оцінки для визначення потреб та особливостей кожної дитини.
2. Групові заняття:
 - Організація групових занять, де діти зможуть спілкуватися та висловлювати свої емоції, ділитися переживаннями та відчувати підтримку;
 - Вправи для розвитку навичок співпраці, комунікації та взаємодії з іншими дітьми та дорослими;
 - Діалогові форми роботи, де діти можуть обговорювати свої думки та почуття, розвивати комунікативні навички та вчатися адаптуватися до нового середовища.
3. Індивідуальне психологічне консультування:
 - Надання можливості дітям висловлювати свої почуття та проблеми у приватному середовищі, з психологом та іншими фахівцями, за потреби;
 - Розвиток особистісних стратегій для подолання посттравматичного стресового розладу;

- Розроблення індивідуальних планів підтримки та допомоги.

2 тиждень:

1. Творчі та спортивні активності:
 - Організація майстер-класів з малювання, рукоділля, музики або танців;
 - Спортивні заняття, ігри та вправи для фізичного розвитку та підвищення стану здоров'я;
2. Групові заняття:
 - Проведення групових сесій, спрямованих на розвиток соціальних навичок та комунікації;
 - Обговорення тем, пов'язаних зі станом війни та його наслідками;
 - Вправи для виявлення й поділу емоцій, які діти переживають;
3. Інформаційні зустрічі:
 - Зустрічі з батьками та опікунами для надання психологічної підтримки та консультивання щодо допомоги дітям;
 - Представлення навчальних матеріалів та ресурсів для батьків та педагогів.

3 тиждень:

1. Групові заняття:
 - Продовження групових сесій для підтримки спілкування, обміну думками та емоціями;
 - Застосування технік рольових ігор та спільних проектів для підвищення взаємодії та комунікативних навичок;
2. Індивідуальне психологічне консультивання:
 - Продовження індивідуальних сесій для розроблення стратегій подолання особистих труднощів та зміцнення резильєнтності кожної дитини.
3. Фізичні вправи:

- Заняття фізичними вправами та релаксаційними техніками для зниження рівня стресу та покращення самопочуття.

4 тиждень:

1. Творчі та спортивні активності:
 - Продовження майстер-класів та спортивних занять для розвитку творчих навичок та самовираження;
2. Групові заняття:
 - Завершальні групові сесії для підведення підсумків та обговорення отриманих навичок та досягнень;
3. Оцінка та відстеження результатів:
 - Збір даних щодо покращення психологічного стану, зменшення рівня тривоги, розвитку соціальних навичок та фізичного здоров'я дітей, шляхом спілкування із залученими фахівцями та аналізом розвитку кожної дитини;
 - Отримання зворотного зв'язку від батьків та дітей щодо ефективності та задоволення програмою;
 - Відгук від фахівців щодо необхідності удосконалення програми та рекомендації для покращення.